

УДК 908

Зосімович О.Ю.

(Житомир)

Павло Якович Корольов – вчитель Житомирської першої чоловічої гімназії

Про батька видатного конструктора ракетно-космічних систем Сергія Павловича Корольова – Павла Яковича – відомо небагато. Основна інформація міститься в книзі Н.С. Корольової, яка описує життєвий шлях свого дідуся. Проте, і в її розповіді можна знайти певні прогалини. Зокрема, період перебування родини у Житомирі описаний фрагментарно. Відтворення цього недовгого, але важливого відрізка життя Корольових у Житомирі, спонукало автора статті звернутися до архівних джерел і переглянути книги протоколів педагогічної ради, журнали успішності та звіти директора Другої чоловічої гімназії за 1906 - 1908 роки. Проведений аналіз документів відображає ту частку повсякденного життя вчителя - філолога Першої чоловічої гімназії Павла Яковича Корольова, яка належить нашому місту.

Почнемо з відомих фактів, описаних Наталією Сергіївною на основі матеріалів, що зберігаються в Меморіальному будинку-музеї академіка С.П. Корольова. Павло Якович Корольов народився 7 січня 1877 р. в Могильові в православній родині відставного унтер-офіцера Якова Петровича та Домніки Миколаївни Корольових. Яків Петрович вважався тимчасово відпускним старшим писарем 114 піхотного Новаторського полку, бабуся – селянка з Могильовської губернії. В сім'ї було семеро дітей: Павло, Марія, Олександр, Іван, близнюки Надія і Віра, та Олексій "[1, с.46].

Після закінчення Могильовського духовного училища в 1893 р. Павло вступив до Могильовської духовної семінарії, яку закінчив в 1899 р. з непоганими оцінками та був зарахований до першого розряду вихованців семінарії. До атестату була додана приписка: «В случае непоступления на службу по духовному ведомству или на учебную службу в начальных народных школах Королев Павел, на основании Высочайше утвержденного в 26 день месяца июня определения Святейшего Синода от 28 марта - 18 апреля 1891 года, обязан уплатить сумму за его обучение в семинарии в количестве двухсот двадцати рублей, каковые деньги подлежащее гражданское или военное начальство, в ведении которого будет он состоять, имеет возратить Правлению Могилевской духовной семинарии, производя вычет из получаемого жалования на законном основании» [2].

Після закінчення семінарії Павло Якович деякий час служив наглядачем при Могильовському духовному училищі, а потім подав прохання директору Ніжинського історико-філологічного інституту про допуск до вступних екзаменів, доклавши необхідні документи, в тому числі свідоцтво про відношення до військової повинності: «Мещанин губернского города Могилева Королев Павел Яковлевич являлся к исполнению воинской повинности при призыве 1898 г. и по вынужденному им N триста сорок восьмому жребью зачислен по первому призывному участку Могилевского уезда в ратники ополчения первого разряда до 43-летнего возраста, то есть до 1 января 1921 года. Выдано Могилевским уездным по воинской повинности Присутствием 21 сентября месяца 1899 года за № 142» [1, с. 46] .

Успішно склавши екзамени, він був прийнятий на перший курс. При цьому Павло Якович підписав наступне зобов'язання «Поступая в Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине в число казенных воспитанников, я, нижеподписавшийся, обязуюсь на основании Высочайше утвержденного устава сего Института прослужить, по окончании курса, не менее шести лет в учебных заведениях ведомства Министерства Народного Просвещения ...» [2].

Після чотирьох років навчання на словесному відділенні, він отримав атестат з одною трійкою з історії римської літератури та звання вчителя гімназії з обіцянкою прослужити не менше як шість років у відомстві Міністерства народної освіти. Крім того, під час роботи Корольов повинен був повернути кошти за навчання у Могильовській духовній семінарії в розмірі 220 карбованців, які з нього вираховували з майбутнього жалування вчителя.

15 серпня 1905 р. Павло Якович Королев обвінчався з Марією Миколаївною Москаленко – дочкою ніжинських купців в Миколаївському соборі міста Ніжина.

Службова кар'єра Павла Яковича почалася в Єкатеринодарі, куди він був направлений за розпорядженням Міністра народної освіти вчителем чоловічої гімназії. Через рік подружжя вирушило до Житомира. Там на Павла Яковича чекало місце вчителя російської мови у Першій чоловічій гімназії.

У звіті директора Першої чоловічої гімназії зазначено, що П.Я. Корольов був призначений на місце вчителя російської мови А.С. Преображенського. Той був переведений до Кременчуга виконувати обов'язки інспектора реального училища [7, 6 зв.]. П. Корольов приступив до виконання своїх обов'язків 2 вересня 1906 р. Павлу Яковичу дісталось навчальне навантаження попередника: уроки російської мови учням 2, 3, 4, 5, 7, 8 класів та класне керівництво сьомим класом першого відділення [3, арк..5]. В наступному, 1907 – 1908 рр Павло

Якович Корольов читав російську мову в 1, 4, 5, 6, 8 та логіку у 8 - х класах. Крім того він залишався класним керівником 8 класу першого відділення [4, арк.. 5 зв.]. Заробітна плата становила 2010 карбованців на рік. За ці гроші вчитель гімназії мав змогу винаймати за 300 карбованців на рік частину будинку поблизу гімназії на вулиці Дмитрівській, 5. На його утриманні знаходились дружина з маленьким сином і брат Олексій, якому виповнилось 13 років. Олексій навчався у третьому класі гімназії і займав окрему невеличку кімнату в частині будинку, де жили Корольови. Старший брат сплачував за його навчання 70 карбованців на рік. А молодший, як і всі хлопці його віку, іноді бешкетував, і навіть розглядався на засіданні педагогічної ради: Олексію двічі було знижено оцінку за поведінку до «4» балів «за свист у коридорі» та «за недоречне сперечання з вчителем» [3, арк.. 34 зв.].

Очевидно, що класному керівникові семикласників в бурхливі роки першої революції в Росії було нелегко. Життя в гімназії відображало загальні настрої суспільства. Учні старших класів, яким на той час виповнилось по 14-17 років не могли стояти осторонь політичних подій. Вони пропускали уроки, вступали в суперечки із викладачами, влаштовували барикади, не пускаючи в клас вчителів, підпалювали гумові калоші, розливали різко пахучу речовину, підбурювали молодші класи зривати уроки. Таким був клас Павла Яковича. Гімназійна адміністрація була не в змозі їх заспокоїти. Не справлявся з юнаками і батьківський комітет. Особливо критичною склалася ситуація в березні 1907 року. Тому на засіданні 30 березня було вирішено вдатися до крайньої міри: закрити 5, 6, 7 класи та провести новий прийом «відповідно до рішення педагогічної ради до 14 квітня. Таким чином адміністрація гімназії отримала змогу не брати на навчання найбільш революційно налаштованих учнів, злісних порушників дисципліни та «небажаних осіб». Павло Якович небадуже ставився до подій у гімназії та переживав за своїх семикласників. Відомим фактом в житті класного наставника П.Корольова стала його «особлива думка» щодо одного з учнів - Лейби Брискіна [5, арк.. 34]. Батьки Брискіна не подали заяви на прийняття його до гімназії у встановлений термін. Згодом вони почали звертатися до педагогічної ради про його відновлення у гімназії. Рада щоразу відповідала відмовою. Павло Якович не підтримував такого рішення і залишився з «особливою думкою». Нажаль, в протоколах її зміст відсутній. Ймовірно, наставник вважав, що хлопець може надалі продовжити навчання. Нам залишається лише здогадуватись, чому педрада була налаштована проти цього учня. Аналіз журналу успішності учнів 7 класу першого відділення свідчить про його досить середній рівень знань [6], відвідування уроків було не гіршим, ніж інших учнів, проте декілька разів його прізвище зустрічається

серед учнів, яким на засіданні класних комісій була знижена оцінка за поведінку до трьох балів за «грубе та зухвале ставлення до викладачів» [3, арк.. 79.]. Таке формулювання було дуже вагомою причиною для виключення з гімназії. На засіданні 20 березня 1907 року педрада вирішила попередити батьків про те, що учні, які мають знижені оцінки за поведінку, будуть звільнені. А 30 березня, як зазначалось вище, старші класи закрили. Отже, можливо, причиною негативного ставлення педради до Брискіна була його зухвала поведінка, яку вважали загрозою для порядку у гімназії. Саме тому Лейба Брискін потрапив до «чорного списку». Це відобразилося і на майбутньому юнака – в подальшому педагогічна рада відмовила йому у видачі свідоцтва про закінчення 7 класів. І тут Корольов уже нічим не міг допомогти. Заради об'єктивності потрібно зазначити, що Лейба Брискін був не єдиним учнем, якого не повернули до гімназії. За інших теж заступалися вчителі, але їх «особливі думки» були марними.

Викладачі намагалися відволікти учнів від революційних ідей і подій. В гімназії було заведено в позаурочний час проводити додаткові заняття. Долучився до таких уроків і Павло Якович. Декілька годин на тиждень він присвячував літературним лекторіям: проводив обговорення творів, керував написанням рефератів, намагався навчити учнів літературній критиці. Наприкінці вересня семикласники звернулись до адміністрації дозволити їм організувати власну бібліотеку. Можливо вони знайшли підтримку в особі Корольова, оскільки він виступив на засіданні з доповіддю організувати в гімназії лекторій для учнів з використанням книжок, які цікавили юнаків. Спочатку викладачі не заперечували, але згодом педагогічна рада заборонила такі заняття [4, арк.. 41 зв.].

Восени 1907 р. П.Я. Корольов як класний керівник восьмого класу разом з вчителем Закону Божого А.М. Середовичем та вчителем історії А.Н. Циркуном організували поїздку учнів до Почаївської Лаври. Адміністрація гімназії звільнила учнів від уроків 29 вересня та 2 жовтня і виділила 75 карбованців з спеціальних коштів на покриття витрат. Враховуючи події, що відбулися у попередньому навчальному році, ця поїздка була організована з виховною та освітньою метою, а саме «для підняття духу релігійності серед учнів та для ознайомлення учнів з історичними пам'ятками», як зазначалось у протоколі педагогічної ради [4, арк.. 17 зв.].

Всім класним керівникам було доручено щотижня надавати батькам відомості про навчання та поведінку кожного з учнів. В подальшому відповідно до циркулярного розпорядження вищого керівництва класні наставники заводили журнал для внесення у нього характеристики на кожного учня,

починаючи з п'ятого класу [4, 64]. Відомості з журналів обговорювались щочверті на засіданні класних комісій.

Обов'язком вчителів було наглядати за учнями, які жили на квартирах, регулярно їх відвідувати. Для цього був складений графік відвідування. П.Я. Корольов відвідував учнів, що жили на квартирі Цецетовської [7, 112.].

Також на Павла Яковича було покладено обов'язки бібліотекаря. До його обов'язків увійшло складання списку книг для придбання на поточний рік. Запропонований перелік видань затверджувався виключно педрадою. Переважно це була навчальна та художня російська і зарубіжна література, яка вважалась корисною для підростаючого покоління. Павло Якович склав список з 37 книг, до якого, між іншим, увійшла праця М. Грушевського «Очерк истории украинского народа» 1906 р. [888, 67 зв.].

Певного клопоту завдавали боржники бібліотеки. Корольову доручили перевірити наявність книг і знайти боржників. Цікаво, що в їх числі виявились і колишні вчителі. Викладач Крашенінников [888, 3 зв.], який перевівся до Глухівської гімназії, під час від'їзду «забув» повернути книжки. На значну суму – 100 карбованців – набрав літератури попередник Павла Яковича вчитель Преображенський. П.Я. Корольов поставився до свого завдання з відповідальністю. Завдяки старанням нового бібліотекаря, боржники повернули гроші [888, 55 зв.].

Виховна робота та діяльність на громадських засадах безумовно займали багато часу. Проте не варто було забувати про те, що молодих революціонерів потрібно було навчити і підготувати до екзаменів. Педагогічна рада гімназії вирішила наздогнати пропущений та слабо засвоєний навчальний матеріал, даючи додаткові уроки, до викладання яких долучився і П.Корольов. Оцінити професійну діяльність Павла Яковича дозволяють результати успішності з предметів, які він викладав (російська мова, логіка). Знаходимо їх у матеріалах звітів директора гімназії. В 1906 р. успішність з російської мови становила: в 7 класі - 86%, у 8 – 100 % ; у 1907: у 5 класі – 88 %, 6 – 93%, 8 – 100% [7, 46]. Зауважимо, що на той час в гімназіях учнів, які відставали (а такі завжди були в класі) залишали на другий, і навіть, третій рік навчатися в тому самому класі. У випускному восьмому класі Корольова таких не було. За рішенням педагогічної ради всім вручили атестат зрілості. В 1907-1908 навчальному роках, будучи класним керівником 8 класу, П.Корольов почувався спокійніше: учні розуміли важливість останнього року навчання та отримання атестату зрілості і мітингували набагато менше.

Випустивши восьмий клас, П.Корольов залишив викладання у Першій чоловічій гімназії та разом з родиною переїхав у Київ, проявивши себе в

Житомирі справжнім фахівцем-філологом, педагогом та небайдужим вихователем, до якого з повагою ставилися колеги та учні та набувши досвіду педагогічної діяльності в умовах політичної та соціальної напруженості.

Джерела та література

1. Корольова Н. Отец / Наталия Королева. - М.: Наука. – 2001. - Книга 1.– 235 с.
2. Фондові матеріали Музею космонавтики ім. С.П.Корольова Житомирської обласної ради
3. Держархів Житомирської області.Ф.72. Житомирська Перша чоловіча гімназія, Опис 1, Справа 872, 96 арк.
4. Держархів Житомирської області.Ф.72. Житомирська Перша чоловіча гімназія, Опис 1, Справа 888, 142 арк.
5. Держархів Житомирської області.Ф.72. Житомирська Перша чоловіча гімназія, Опис 1, Справа 887, 42 арк.
6. Держархів Житомирської області.Ф.72. Житомирська Перша чоловіча гімназія, Опис 1, Справа 882, 40 арк
7. Держархів Житомирської області.Ф.72. Житомирська Перша чоловіча гімназія, Опис 1, Справа 891, 104 арк.